

Maria Balcerowicz-Szkutnik

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

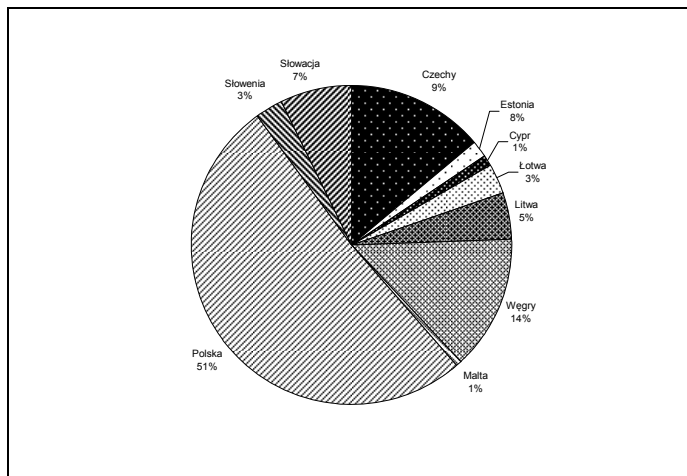
ANALIZA PRZESTRZENNO-CZASOWA ZJAWISKA BEZROBOCIA W GRUPIE PAŃSTW NOWYCH CZŁONKÓW UE

Rok 2004 był dla dziesięciu państw europejskich rokiem przełomowym w gospodarce i pozycji na rynku Europy. Był to bowiem rok ich przystąpienia do wspólnoty unijnej. Z reguły wraz ze zmianami gospodarczymi pojawiają się w społeczeństwie nadzieje na określone zmiany w życiu codziennym. Część tych nadziei była związana z rynkiem pracy, a dokładniej z rozszerzeniem możliwości na zdobycie pracy i polepszenie bytu. Ukierunkowane zmiany miały i mogły doprowadzić do ograniczenia bezrobocia oraz do wzrostu poziomu zatrudnienia. Szczególnie duże nadzieje pokładano w możliwościach zatrudnienia w państwach „starej unii”. Prezentowany artykuł zawiera wstępne wyniki analiz poziomu bezrobocia w grupie państw, które w 2004 r. przystąpiły do UE. Analizy zawężono do przedziału czasowego od 2000 r. do 2011 r. tak, aby wskazać czy nastąpiły zmiany stopy bezrobocia w latach bezpośrednio poprzedzających 2004 r. i w latach po przystąpieniu do UE. Stwierdzenie wystąpienia określonych zmian pozwoli na sformułowanie wniosków dotyczących wpływu zmian gospodarczych związanych z przystąpieniem do UE na kondycję rynku pracy. Artykuł podzielono na trzy krótkie części. W pierwszej scharakteryzowano ogólnie strukturę wieku ludności poszczególnych państw – nowych członków UE, druga zawiera analizy stopy bezrobocia z uwzględnieniem wieku pracownika i jego wykształcenia, a w trzeciej poświęcono uwagę szczególnej formie bezrobocia, czyli bezrobociu długoterminowemu. Podstawą empiryczną dla przeprowadzonych analiz są dane zaczerpnięte z Eurostatu, odpowiednio opracowane dla potrzeb zawartego w tytule tematu.

1. Struktura ludności „nowych” członków UE

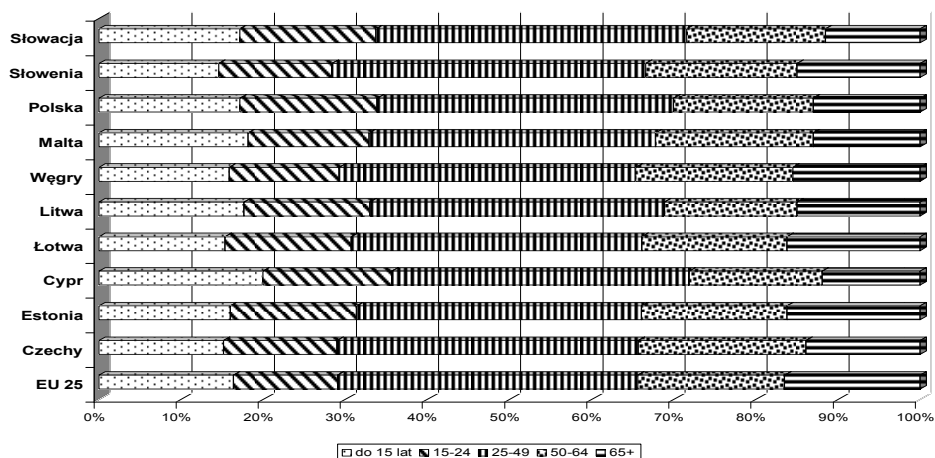
1 maja 2004 r. Unia Europejska wzbogaciła się o 74 141 654 nowych osób, obywateli dziesięciu państw, a mianowicie: Cypru, Estonii, Litwy, Łotwy, Malty, Polski, Czech, Słowenii, Słowacji i Węgier. Liczebność społeczeństw tych państw

była bardzo zróżnicowana. Najliczniejszą grupę ludności stanowili Polacy (ok. 51%), a najmniej liczną mieszkańcy Malty i Cypru (po ok. 1%) – rys. 1.

Rys. 1. Struktura liczby ludności ogółu państw przystępujących 1 maja 2004 r. do UE

Uwzględniając strukturę wieku ludności tych państw (rys. 2), można stwierdzić, że „najmłodsze”, mierząc odsetkiem osób w wieku poniżej 24 lat, było społeczeństwo Cypru (35,1%), Polski oraz Słowacji (33,2%), natomiast najstarsze Słowenii (27,8%) i Czech (28,3%), podczas gdy odsetek młodzieży w wieku poniżej 24 lata w całej UE był równy 28,7%.

Rys. 2. Struktura wieku ludności państw „nowo wstępujących” do UE w 2004 r.

Zróżnicowaną strukturę wieku potwierdza mediana wieku (tab. 1). Społeczność Cypru i Słowacji to w połowie osoby, które nie przekroczyły 35 roku życia. W przypadku pozostałych państw połowa ludności osiągnęła wiek poniżej 39 lat i jedynie Litwini oraz Słowenci pod względem mediany wieku są zbliżeni do poziomu unijnego, czyli 39,3 lat. Analizując dodatkowo poziom starzenia ludności każdego z państw, widoczny w postaci odsetka osób w wieku powyżej 65 roku życia, można stwierdzić, że w żadnym z państw nie przekroczył on poziomu unijnego, czyli 16,5%.

Tabela 1

Mediana wieku ludności wybranej grupy państw UE w 2004 r. (w latach)

EU 25	Czechy	Estonia	Cypr	Łotwa	Litwa	Węgry	Malta	Polska	Słowenia	Słowacja
39,3	38,5	38,7	34,8	39,0	37,3	38,8	37,7	36,2	39,4	35,0

Uzupełniając analizę ludności o płeć, można stwierdzić, że w każdym z państw była widoczna wyraźna przewaga kobiet nad mężczyznami i jedynie w przypadku Cypru, Malty i Słowenii współczynnik feminizacji był niższy niż w UE (105,4); w przypadku pozostałych państw osiągał wyższe wartości sięgające nawet 117,1 (Estonia i Litwa). Jest to widoczne w tab. 2.

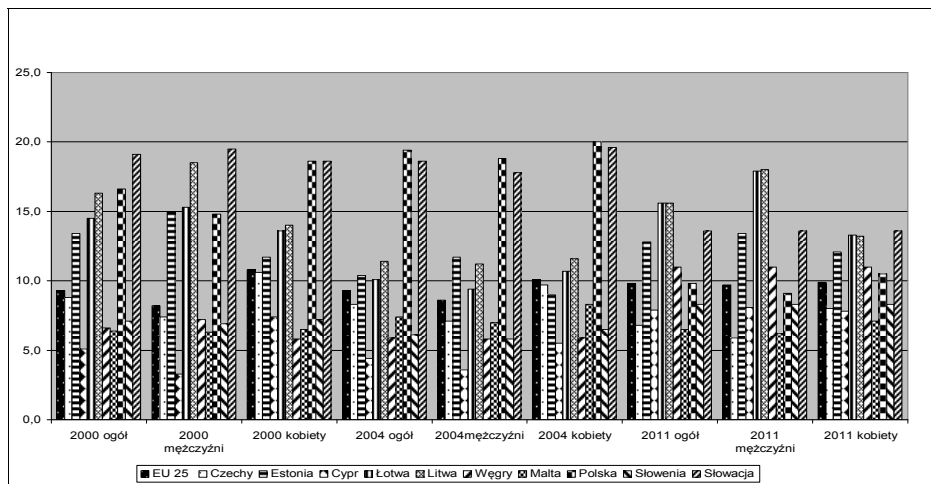
Tabela 2

Współczynnik feminizacji dla wybranej grupy państw UE w 2004 r.

EU 25	Czechy	Estonia	Cypr	Łotwa	Litwa	Węgry	Malta	Polska	Słowenia	Słowacja
105,2	105,3	117,1	103,3	117,1	114,2	110,6	101,9	106,6	104,4	106,0

2. Dynamika stopy bezrobocia z uwzględnieniem wieku i poziomu wykształcenia potencjalnego pracownika

Poziom bezrobocia jest jednym z głównych parametrów charakteryzujących kondycję rynku pracy, zatem w szczegółowych analizach rynku pracy nie sposób go pominąć. Najczęściej stopę bezrobocia ocenia się jako stosunek liczby osób bezrobotnych do liczby osób aktywnych zawodowo (czyli sumy osób pracujących i poszukujących pracy). W przypadku nowych państw unijnych jej poziom był bardzo zróżnicowany i był równy od ok. 4,4% dla Cypru i Malty do poziomu ponad czterokrotnie wyższego dla Polski i Słowacji.

Rys. 3. Stopa bezrobocia dla wybranych państw UE w latach 2000, 2004 i 2011 z uwzględnieniem płci

Analizując szczegółowo zaprezentowane na rys. 3 wartości miernika, można stwierdzić, że 2004 r. był dla większości państw (poza Polską i Słowacją) rokiem obniżonego poziomu bezrobocia. Być może wymagania unijne wpłynęły na uruchomienie mechanizmów gospodarczych, których celem było zwiększanie zatrudnienia oraz zapobieganie i zwalczanie bezrobocia. Skuteczność aktywnych polityk zatrudnienia utrzymała się w okresie po przystąpieniu do UE, gdyż w 2011 r. w części państw stopa bezrobocia uległa zmniejszeniu, m.in. w Polsce, Czechach czy Słowacji, ale w większości państw, zwłaszcza w małych państwach, takich jak Węgry, Litwa, Łotwa, Cypr czy Estonia, kierunek zmian był przeciwny i poziom bezrobocia wzrósł w porównaniu z 2004 r. Zachowała się przy tym swoista regularność poziomu bezrobocia, a mianowicie w silniejszym stopniu bezrobocie dotyczyło kobiety niż mężczyźni. W każdym z państw w wybranych do analizy latach 2000, 2004 i 2011 stopa bezrobocia kobiet jest o kilka procent wyższa niż stopa bezrobocia mężczyzn. Poziom bezrobocia jest również zdeterminowany przez wiek potencjalnego pracownika. Tab. 3 przedstawia poziom bezrobocia w podziale na grupy wieku, z wyróżnieniem trzech podstawowych grup wieku, czyli umownie grupa absolwentów (15-24 lata), pracownicy w wieku mobilnym zawodowo (25-49 lat) i pracownicy z tzw. przedpola starości, czyli w wieku przedemerytalnym (50-64 lata). Okazuje się, że w najsilniejszym stopniu obciążona bezrobociem jest najmłodsza grupa osób, czyli absolwenci szkół średnich i wyższych uczelni. Zaufanie pracodawców do młodych pracowników jest bardzo małe i niechętnie przyjmują ich do pracy. Jest to również związane z coraz mniejszą dynamiką czy raczej rotacją miejsc pracy. Efektem braku miejsc pracy

dla młodych pracowników jest wzrastająca fala bezrobocia młodzieży, co było wyraźnie widoczne w pierwszych latach po akcesji do UE.

Tabela 3

Stopa bezrobocia według wieku w wybranych państwach UE w 2004 r.

GEO/TIME	15-64	15-24	25-49	50-64
EU 25	9,3	18,3	8,4	7,0
Czechy	8,3	19,9	7,2	5,7
Estonia	10,4	23,5	9,1	9,3
Cypr	4,4	8,7	3,8	4,4
Łotwa	10,1	19,3	8,0	9,1
Litwa	11,4	21,2	9,8	11,9
Węgry	5,9	14,4	5,5	3,8
Malta	7,4	18,3	4,5	b.d.
Polska	19,4	40,1	17,0	14,7
Słowenia	6,1	14,0	5,3	5,4
Słowacja	18,6	32,8	16,4	16,3

Porównując poziom bezrobocia w grupie absolwentów, można stwierdzić, że w 2004 r. najwyższy odsetek bezrobotnej młodzieży, sięgający aż 40,1%, był w Polsce i w Słowacji (32,8%), a najniższy, bo zaledwie 8,7%, na Cyprze. Wysoki poziom bezrobocia w najmłodszej grupie wiekowej ma bezpośredni wpływ na ogólną stopę bezrobocia, gdyż w kolejnych grupach wieku poziom bezrobocia jest raczej wyrównany w każdym z państw z niewielką przewagą starszych roczników. Jest to w pewnym sensie zaskakujące, gdyż potencjał pracowniczy najstarszych grup wieku jest zdecydowanie osłabiony w stosunku do innych grup wieku. W ramach redukcji etatów w związku z restrukturyzacją gospodarki najczęściej zwalniani z pracy byli najstarsi pracownicy, bez względu na ich staż pracy i doświadczenie zawodowe. Nowe technologie wymagały dodatkowych umiejętności i nie zawsze doświadczenie zawodowe wystarczało, aby im sprostać. Konieczna była dodatkowa wiedza, a przynajmniej chęć jej uzupełnienia, co w przypadku pracowników starszych wiekiem nie zawsze było możliwe. Konsekwencją nowych trendów w gospodarce były zatem zwolnienia z pracy w pewnych działach gospodarki, mające dosyć szeroki zakres. W przypadku wielu pracowników formą ucieczki przed bezrobociem były natomiast świadczenia przedemerytalne pozwalające na zachowanie przynajmniej w minimalnym zakresie osiągniętego wcześniej standardu życia.

Jeśli poddać analizie dynamikę zmian poziomu bezrobocia w wybranych grupach wiekowych w latach 2000-2011 (tab. 4), to okazuje się, że spodziewany spadek poziomu bezrobocia nie zawsze udało się osiągnąć. Brak danych dla

Malty w tab. 3 i 4 dla grupy wieku 50+ jest spowodowany ograniczeniem danych źródłowych.

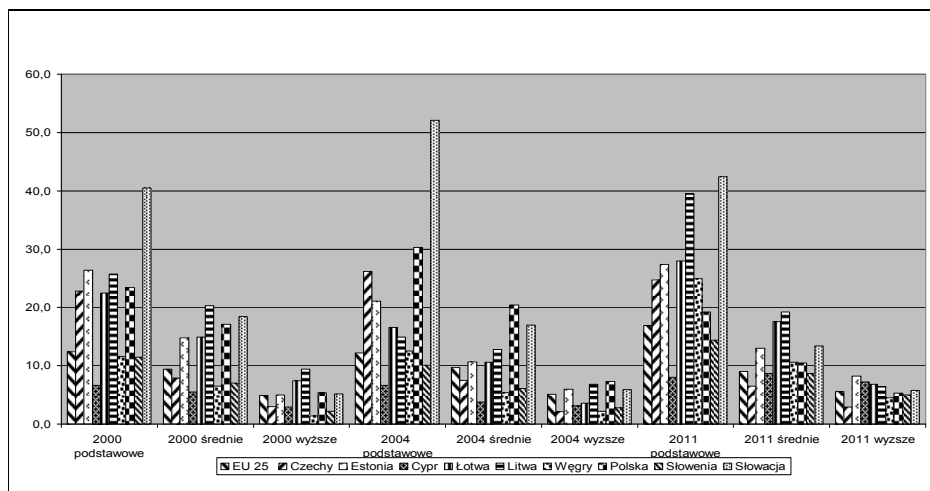
Tabela 4
Średnie tempo zmian stopy bezrobocia w wybranych państwach za okres 2000-2011 (w %)

GEO/TIME	15-64	15-24	25-49	50-64
EU 25	0,48	1,45	2,13	-0,39
Czechy	-2,32	0,52	-2,58	-0,15
Estonia	-0,42	-0,48	-1,58	0,59
Cypr	4,06	7,41	8,62	2,52
Łotwa	0,67	2,88	0,83	1,61
Litwa	-0,40	1,28	-0,43	0,83
Węgry	4,75	7,08	3,85	8,04
Malta	0,14	1,37	0,51	b.d.
Polska	-4,68	-2,91	-4,61	-2,43
Słowenia	1,43	-0,40	3,16	-0,38
Słowacja	-3,04	-0,96	-2,60	-1,99

Najsilniejszy spadek stopy bezrobocia jest widoczny bez podziału na grupy wiekowe w Polsce, na Słowacji i w Czechach, natomiast najsilniejszy wzrost na Węgrzech i na Cyprze.

Oprócz wieku, czynnikiem w zdecydowany sposób wpływającym na możliwości znalezienia pracy jest wykształcenie potencjalnego pracownika. Przyjmując trzystopniowy podział wykształcenia na: wykształcenie przedszkolne, podstawowe i niższe średnie, czyli gimnazjalne (poziom 0-2), ponadgimnazjalne i policealne, ale nie wyższe (poziomy 3 i 4) oraz pierwszy i drugi etap wykształcenia wyższego (poziomy 5 i 6) można stwierdzić, że zdecydowanie najwyższy odsetek bezrobotnych stanowiły osoby z najniższym wykształceniem (rys. 4). Wśród dziesiątki państw unijnych na Słowacji w tej grupie wykształcenia bezrobocie osiągało poziom od 40% w 2000 r. do ponad 50% w 2004 r., aby w 2011 r. ponownie osiągnąć poziom ponad 40%.

Najbardziej korzystna na rynku pracy jest sytuacja osób z wyższym wykształceniem, co przejawia się w najniższym poziomie stopy bezrobocia. W każdym z wyróżnionych trzech lat bezrobocie wśród osób z wyższym wykształceniem jedynie w nielicznych przypadkach przekraczało 7%, a w Czechach, Słowenii i na Cyprze nie przekracza 3%. Swoistym „liderem” są Węgry, gdzie stopa bezrobocia osób z wyższym wykształceniem w 2000 r. była równa tylko 1,4%, a w 2004 2,2%.

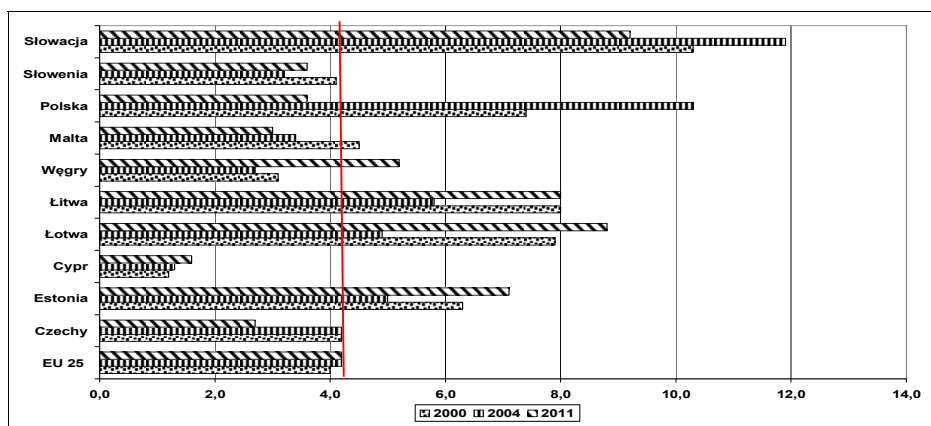

Rys. 4. Stopa bezrobocia według wykształcenia w latach 2000, 2004 i 2011 w wybranych państwach UE

3. Bezrobocie długoterminowe jako szczególna forma bezrobocia

Odrębnym problemem w analizach dotyczących sfery bezrobocia jest bezrobocie długoterminowe, czyli sytuacja gdy pracownik poszukuje bezskutecznie pracy przez okres dłuższy niż rok. Bezrobocie długookresowe jest szczególną formą bezrobocia i różni się w znacznym stopniu od pozostałych jego form. Zdaniem socjologów widoczna już jest swoista „profesjonalizacja” statusu bezrobotnego, czyli bezrobocie staje się w coraz większym stopniu sposobem na życie i aktywizacja bezrobotnych długotrwale jest trudniejsza niż bezrobotnych przejściowo. Długotrwale bezrobocie w dużym stopniu jest zdeterminowane przez płeć. Znaczną część z tej grupy bezrobotnych stanowią kobiety, ponieważ są uważane przez pracodawców za pracowników mniej dyspozycyjnych i bardziej kłopotliwych (urlopy macierzyńskie, wychowawcze, zwolnienia na opiekę nad chorym dzieckiem) oraz zakres dyspozycyjności zawodowej jest w przypadku kobiet węższy (pracują w mniejszej liczbie zawodów, zwłaszcza związanych z przemysłem ciężkim). W polskich realiach wiek i staż pracy, jako cechy ze sobą skorelowane, wywierają podobny wpływ na czas pozostawania bez pracy. Wśród ludzi bezrobotnych dużą grupę stanowią ludzie młodzi niemający więcej niż 25 lat oraz osoby, które przekroczyły 50 rok życia. Zdecydowana większość długotrwale bezrobotnych to osoby, które wcześniej pracowały. W przeważającej części utra-

cili oni pracę w związku z likwidacją zakładu lub stanowiska pracy. Najczęściej byli pracownikami przemysłu i budownictwa, rzadziej handlu prywatnego. Długoterminowość bezrobocia wynika z nieodpowiednich kwalifikacji lub wręcz ich braku, bądź z niedopasowania kwalifikacji do wymogów rynku pracy. Bezrobocie długoterminowe jest problemem nie tylko polskiego rynku pracy, lecz dotyka również rynek pracy w zasadzie wszystkich państw europejskich. W przypadku analizowanej grupy państw, poziom bezrobocia długoterminowego w odniesieniu do ogółu osób aktywnych zawodowo w latach 2000, 2004 i 2011 przedstawiają odpowiednio rys. 5 i tab. 5. Ostatnia kolumna tab. 5 zawiera miernik przeciętnego tempa zmian.

Rys. 5. Bezrobotni długotrwale jako odsetek ogółu aktywnych zawodowo w wybranych latach

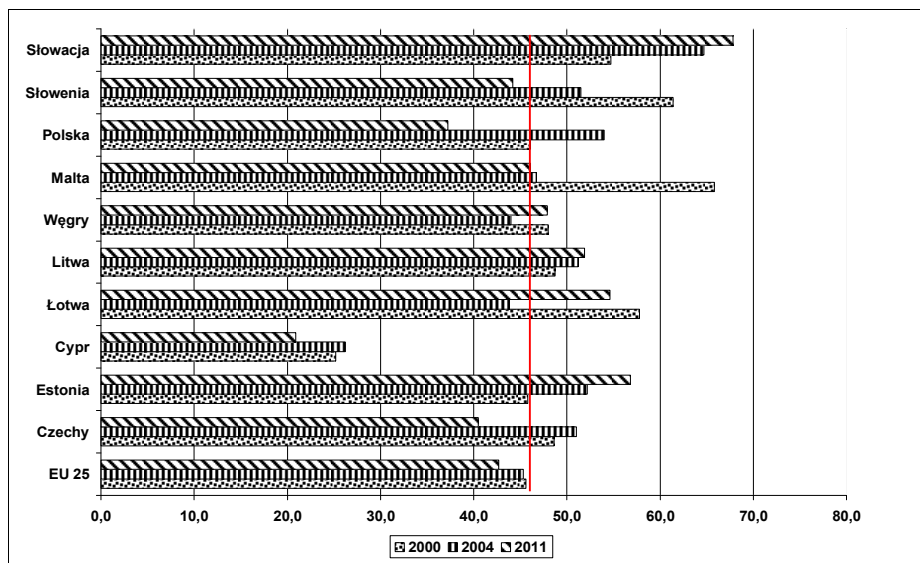
Tabela 5

Bezrobotni długotrwale jako odsetek ogółu aktywnych zawodowo w wybranych latach

GEO/TIME	2000	2004	2011	Przeciętne tempo zmian
EU 25	4,0	4,2	4,2	0,44
Czechy	4,2	4,2	2,7	-3,94
Estonia	6,3	5,0	7,1	1,09
Cypr	1,2	1,3	1,6	2,65
Łotwa	7,9	4,9	8,8	0,99
Litwa	8,0	5,8	8,0	0,00
Węgry	3,1	2,7	5,2	4,81
Malta	4,5	3,4	3,0	-3,62
Polska	7,4	10,3	3,6	-6,34
Słowenia	4,1	3,2	3,6	-1,18
Słowacja	10,3	11,9	9,2	-1,02

Szczegółowe analizy wartości ostatniej kolumny pozwalają na stwierdzenie, że występuje wyraźne zróżnicowanie zarówno stopy bezrobocia długoterminowego, jak i tempa zmian. Najsilniejszy spadek poziomu bezrobocia był widoczny w latach 2000-2011 w Polsce i w Czechach, a wzrost na Cyprze i Węgrzech, ale rozważając jego poziom absolutny, warto zauważyć, że pomimo relatywnie wysokiego tempa wzrostu bezrobocia na Cyprze, jego poziom jest w całej grupie państw najniższy, a w porównaniu z UE niższy prawie trzykrotnie.

Analizując dodatkowo odsetek bezrobotnych długoterminowo w odniesieniu do ogółu bezrobotnych (rys. 6 i tab. 6), można stwierdzić, że w analizowanym przedziale czasowym dynamika zmian współczynnika bezrobocia w całej UE i w większości państw „dziesiątki” wykazuje tendencję spadkową i jedynie w przypadku Litwy, Estonii i Słowacji wskazuje na nieznaczny wzrost. Niepokojąca jest jednak skala tego zjawiska, gdyż bezrobotni długotrwale stanowią znaczący odsetek ogółu bezrobotnych, sięgający w większości państw (podobnie jak w całej UE) około 45%. Potwierdza to wcześniejsze spostrzeżenia odnośnie do specyfiki zjawiska, gdy status bezrobotnego pozwala na korzystanie z wielu świadczeń społecznych, poczynając od ubezpieczenia, a na świadczeniu pieniężnym kończąc. Świadczenia pieniężne być może nie wystarczają na dostatnie życie, ale pozwalają na przeżycie i ewentualne poszukiwanie nierejestrowanej pracy w szarej strefie.

Rys. 6. Bezrobotni długotrwale jako odsetek ogółu bezrobotnych w wybranych latach

Tabela 6

Bezrobotni długotrwale jako odsetek ogółu bezrobotnych w wybranych latach

GEO/TIME	2000	2004	2011	Przeciętne tempo zmian
EU 25	45,6	45,3	42,7	-0,60
Czechy	48,6	51,0	40,5	-1,64
Estonia	45,8	52,2	56,8	1,98
Cypr	25,2	26,2	20,9	-1,69
Łotwa	57,8	43,8	54,6	-0,52
Litwa	48,7	51,2	51,9	0,58
Węgry	48,0	44,0	47,9	-0,02
Malta	65,8	46,7	46,1	-3,18
Polska	46,1	54,0	37,2	-1,93
Słowenia	61,4	51,5	44,2	-2,94
Słowacja	54,7	64,7	67,8	1,97

Zastanawiające mogą być przyczyny spadku stopy bezrobocia długoterminowego. Na pewno nie można tego tłumaczyć nagłym wzrostem miejsc pracy. Bardziej sensownych przyczyn należy poszukiwać w rosnącej migracji zarobkowej i w odpływie siły roboczej z rodzimego rynku pracy. W takim przypadku w Urzędach Pracy liczba zarejestrowanych bezrobotnych maleje i automatycznie ulegają zmianie odpowiednie parametry statystyczne obrazujące dane zjawisko.

Bezrobocie a zwłaszcza bezrobocie długoterminowe jest poważnym problemem społecznym. Pozostawanie bezrobotnym przez długi czas uruchamia proces destrukcji wyrażający się izolacją społeczną, brakiem zaufania do siebie, stresem w rodzinie, spadkiem kondycji intelektualnej i duchowej, niskim stopniem mobilności zawodowej. Jest to poważny problem nie tylko społeczny, ale i ekonomiczny. Osoby długoterminowo bezrobotne mają mniejsze szanse na znalezienie pracy z trzech powodów – spadają ich kwalifikacje, umiejętności i doświadczenia stopniowo się dezaktualizują, zmniejsza się optymizm i entuzjazm do szukania pracy. Pozostawanie bez pracy przez dłuższy okres prowadzi do patologii społecznej, a zwalczanie patologii należy do najtrudniejszych i najbardziej kosztownych metod zwalczania negatywnych skutków bezrobocia. Powstaje zatem konieczność wypracowania wspólnego programu możliwego do wykorzystania w większości państw UE i mającego na celu aktywizację zawodową osób bezrobotnych, a w nawiązaniu do Strategii Lizbońskiej z 2000 r. zwłaszcza z grupy wiekowej 50+.

Literatura

http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/diagnoza_raport_2009.pdf

<http://www.rynekpracy.pl><http://www.stat.gov.pl/eutostat>

<http://www.stat.gov.pl/eutostat>

ANALYSIS OF SPATIAL-TEMPORAL PHENOMENON OF UNEMPLOYMENT IN THE GROUP OF NEW EU MEMBER STATES

Summary

The article presents in a synthetic way the problems of unemployment States “dozens” recently acceded to the EU in 2004, paying particular attention to the long-term unemployment. Selected for the analysis of the time interval 2000-2011 covers the period immediately preceding and immediately following the accession to the EU and aims to identify possible changes in the intensity of phenomena in certain countries.